

FORORD

I sit korte liv nåede J. P. Jacobsen at foretage tre rejser til Sydeuropa, primært Italien og Frankrig. Det var i årene 1873, 1877 og 1878. I Rom færdedes han bl.a. i det danske kunstnermiljø og Skandinavisk Forening. Om dette skriver foredragsholder og forfatter Steen Neergaard i artiklen *J. P. Jacobsen og Skandinavisk Forening i Rom*. Neergaard skriver med baggrund i sin store interesse for Rom og har bl.a. skrevet kirkegårdsguiden *Vi kom fra Danmark om den ikke-katolske kirkegård i Rom og de mange skandinaviske kunstnere fra 1800-tallet, som døde og blev begravet i Rom*.

Rejserne inspirerede J. P. Jacobsen og kan spores på forskellig vis i hans senere litteratur. Herom skriver cand. mag. i dansk og religion Else Bisgaard i sin artikel *Inspirationer. Intertekstuel læsning i Jacobsens forfatterskab*, der bl.a. berører mulige forbindelser og inspirationer mellem Boccaccios Decameron og Jacobsens Pesten i Bergamo. Museet for Thy og Vester Hanherred erhvervede i 2008 Gudmund Hentzes billede netop med titlen »Pesten i Bergamo«. Dette billede introduceres af Ole Laursen, der har undervist i billedkunst på Skive Seminarium.

Jacobsen kendes jo i særdeleshed for sin litteratur, men næsten ikke for sine finurlige, af og til groteske, tegninger af mærkværdige figurer og personer i allehånde situationer. Cand. theol. Kent Bøgvad Rasmussen har nærstuderet en serie af Jacobsens tegninger, som befinder sig på Museet for Thy og Vester Hanherred. I artiklen *Nogle tegninger af J. P. Jacobsen* introducerer han læseren for dette særlige jacobsenske univers. Interessen for J. P. Jacobsen fik Bøgvad Rasmussen, da han var præst i Thy (Hunstrup-Østerild-Hjardemål pastorat).

Vi ønsker læserne rigtig god fornøjelse med den rejsende og den tegnende Jacobsen.

Redaktionen

Steen Neergaard

J. P. JACOBSEN OG SKANDINAVISK FORENING I ROM

ANKOMSTEN

Den 20. oktober 1878 ankom J. P. Jacobsen til Rom, fuld af forventninger, opbygget gennem nogle år. Det Anckerske Legat¹, som var blevet tildelt digteren under opholdet på Pension Bellevue i Montreux, havde gjort et lindrende vinterophold i Italien muligt. Den direkte hovedopgave var en færdiggørelse af romanen »Niels Lyhne«, *»som det endnu ikke er mig mulig at love færdig til December«*², men der er ingen grund til at skjule, at det vigtigste var klimaet, ikke de varme somre, men de milde og solrige vintre. Efter hjemkomsten fra Schweiz og til afrejsen til Italien havde Jacobsen været igennem et sengeophold, der havde forhindret al aktivitet i flere måneder og desuden bragt tvivl om det gavnlige i den forestående rejse. Han *»der nu snart ikke ved ud og heller ikke ind, med hvor jeg skal fly for min Svagelighed. Thi tager jeg Morgenrødens Vinger paa og boer i Varme, saa er den der, og i Kulde er den der ogsaa«*³.

Trods fysisk svaghed og åndelig tomhed satte Jacobsen sin afrejsedato fra hjembyen til 1. oktober; at følges et stykke vej igennem Tyskland med Edvard Brandes⁴ havde været bekvemt, men dette havde betydet afrejse en uge tidligere, det var umuligt at rykke tidspunktet.

Alene drog Jacobsen af, via Frankrig. Ikke fordi Paris og kunstmiljøerne tiltrak, men ruten havde han rejst flere gange og var tryk med den. Lyon, Avignon og Marseille. Den 14. oktober var digteren nået til Genua i et øsende regnvejr, der snart drev ham videre mod målet Rom. Vejret var her lige så fugtigt, og snart skulle han

opleve Tiberen fra sin værste side, da den atter løb over sine bredder, og vandet stod højt oppe i Corsoen, byens hovedstrøg. De store regnmængder fra bjergene var på vej til byen.

Fra den nybyggede stationsbygning ved Termini søgte digteren op for at finde sig et logi i det såkaldte fremmedkvarter, et trekantområde mellem Via Babuino, Via del Corso og Via Frattina. Store permanente opslag på murene eller i vinduerne reklamerede for ledige logier, og Jacobsen tog sandsynligvis det første det bedste, idet turisterne og de fastboende, der havde tilbragt den hede sommer i bjergene, allerede havde indfundet sig i større tal og gjort det resterende udbud minimalt. Jacobsen var klar over problemet: »*Veed du, om Schandorph⁵ er kommen hjem? Jeg har brug for nogle Oplysninger om romerske Pensioner, og dem maa han vel kunne give.*»⁶

Derpå opsogte han stedet, hvor danskerne færdedes: osteriet »Cattakomberne«, og modtagelsen var hjertelig, Jacobsen blev med det samme trukket ind i kredsen, som først og fremmest bestod af de mere eller mindre fastboende kunstnere, standfuglene, blandt andre formanden for Skandinavisk Forening siden 1876, komponisten Niels Ravnkilde⁷, en yderst elskværdig og hjælpsom herre, billedhuggeren Johannes Hoffmann⁸ og Fru Anna⁹, nybagte forældre, den svenske maler Ernst Josephson¹⁰, den danske ditto Vilhelm Rosenstand¹¹, den finske billedhugger med det gebrokkne sprog Takanen¹², den norske billedhugger Magelsen¹³, for ikke at forglemme dennes landsmand digteren Henrik Ibsen¹⁴, som netop var vendt tilbage til Rom efter 10 års forløb. Af andre derværende taltes malerne P. S. Krøyer¹⁵, Christian Ross¹⁶, Eilif Petersen¹⁷, norske samt danskerne Axel Helsted¹⁸ og Theodor Philipsen.¹⁹

Boligforholdene i Rom var ikke ligefrem de sundeste. Om sommeren var der steghed, om vinteren isnende koldt med mindre man var så heldig at finde et logi med kakkelovn. Mange breve fra Rom afslører en lang vinterperiode, hvor man i dagtimerne måtte sidde iført overtøj indendørs.

»De danske herved vilde ikke lade mig b[-] de sagde, at Værelset baade var for fugtigt og alt for solfattigt, hvad de [-] være af den største Vigtighed for Sundheden«. ²⁰

Man måtte sige, at de fastboende vidste, hvad de talte om. Adskillige landsmænd havde de fulgt til graven ude ved Cestius-pyramiden, dette år var det den unge maler Harald Jerichau ²¹ og kort efter Jacobsens ankomst den svenske billedhugger Alexander Carlsson ²². Alt hvad der var muligt blev gjort for at forhindre nye dødsfald. I Via due Macelli 124, på hjørnet af Via Capo le Case, fandt Jacobsen hos en tysk urmager, Haase, to lyse og sammenhængende værelser, godt møblerede og med højt til loftet. Her undgik han dog hverken fluerne eller lopperne, som var en sand plage.

Skandinavisk Forening

J. P. Jacobsen nævner i et brev til forældrene, dateret 30. oktober 1878, at han »I Lørdags (Om Lørdagen mødes Herrer og damer oppe i Foreningen) var vi vist 30-40. Der blev sunget og spillet og passaret og var ret livligt. Mortensaften er stor fælles Gaasestegsspising. Det er gammel Tradition fra Thorvaldsens Tid«. ²³

Ovennævnte Skandinavisk Forening var samlingsstedet for fastboende så vel som turister i Rom og havde sin storhedstid i årene 1860 til 1885. Mange af medlemmerne kunne i sagens natur ikke tale italiensk og fandt derfor her deres livline hjem. Flere, særligt fra svensk side, har i tidens løb til gengæld hævdet, at foreningen forhindrede kunstnerne i at udvikle sig med hensyn til kunsten og ædruelighed. Afvises kan det ikke, at selv bestyrelsen af og til fik sig en tår over tørsten på de regelmæssige møder, men aftenmøderne og festerne på osterierne fandtes skam også inden foreningens stiftelse i 1860.

En aften, kort efter sin ankomst, begav Jacobsen sig til Skandinavisk Forening, der havde til huse i Palazzo Correa. Paladset var

den eneste større ejendom i Via de' Pontefici, en smal, uanselig og svært passabel tværgade mellem Corsoen og Via di Ripetta. I dag hedder gaden Via Ara Pacis, og Mussolini fik revet paladset ned i sin iver for at genrejse Rom til tidligere tiders storhed. Den dårligt vedligeholdte bygning lå lidt tilbage trukket fra gaden ligesom for at skjule sin elendighed. Portrummet og den brede trappe var eneste undtagelse fra dette, selv den rummelige gårdsplads var ryddet for springvand, arkader og blomster. Skomager-portneren, som enhver større beboelsejendom havde tilknyttet, boede her i en markeds-vogn med kakkelovnsrør ud af taget.

Bagbygningen bestod af de sørgelige rester af kejser Augustus' mausoleum, en stor rund bygning, hvor der på plateauet øverst afholdtes cirkus og teaterforestillinger.

Jacobsen begav sig ad den brede stentrappe op til første afsats og så til højre en grønmalet dør, der bar et lille blikskilt med ordene: Skandinavisk Forening. Lidt højere oppe et kighul og en sejl garns-snor, der forsvandt i et lille hul i døren. Det var klokkestrengen. Trak man i den, hørtes en gnæggende kvindestemme råbe: »Chi è?«, og det kendte svar »Amici« fik slåen skudt til side og sikkerhedskæde af. Agnesina, sådan hed den lille venlige kone, bød velkommen, og Jacobsen befandt sig i den høje forstue, murene bemalet med gul limfarve, en knagerække til herrerne, og et lille indelukke til damerne samt et lille spejl i baggrunden. Til højre lå bibliotekarens privatbolig samt køkkenet og foreningstjeneren Giacomos og Agnesinas stue.

Til venstre lå den store sal, et højt bjælkeloftet trefags rum med udsigt til mausoleets rundbygning; salens baggrund var temmelig dunkel, dels på grund af dybden dels på grund af at solens stråler i højsommertiden kun et par timer kunne slippe forbi mausoleets »skiddengraa« peperinblokke. De to olielamper nægter at oplyse rummet, godt det samme, her var alt for snavset for en nordbo. Johanne Louise Herberg²⁴ beklagede sig over svineriet, andre gæster glædede sig over samværet med landsmændene. Lopperne havde

reder i murstengulvet og rigelig næring i de besøgende, indtil de havde lært de romerske fif med at lægge fødderne op på en stol, eller som skandinaverne gjorde, fyldte insektpulver i strømperne!

Salen fik aldrig skyld for at være hyggelig. I midten stod to borde med grønne tæpper, på det ene lå aviserne, som dagligt ankom, fire fem dage gamle. Det var de danske Dagbladet, Fædrelandet, Berlingske Tidende, de svenske Aftonbladet, Post- og Inrikstidning samt det norske Morgenbladet.

På det andet bord lå billedværker fra det ældre Rom, album med skandinaviske kunstneres værker samt den berømte portrætsamling, kunstnernes skitser af hinanden. Møblementet var romersk, og det mindede Vilhelm Bergsøe om en anden classes ventesal på jernbanen til Civita Vecchia. Stolene var af strå, lænestolene af et mærkværdigt stof, der hver sommer fik en gang oliemaling, og »Sophaerne indrettede saaledes at man to Minuter efter ligger paa Gulvet«. ²⁵ Et flygel og en kakkelovn afsluttede helheden.

Til gengæld manglede den kunstneriske udsmykning intet. Bagvæggen med de skandinaviske flag rummede desuden busterne af de to skandinaviske konger, heller ikke tilstedeværelsen af disse havde i sin tid forhindret afdøde konsul Bravo²⁶ i at udråbe de tre skandinaviske kongers skål. Tre flag og to konger overgik simpelthen hans fatteevne. Foran dette stod en afstøbning af Thorvaldsens danserinde, godt skjoldet af sciroccoen. På væggene samme kunstners basrelieffer af de ni muser, originalværker i ler samt nogle enkelte oliemalerier afsluttede opbuddet.

Jacobsen fandt stedet i sin orden, her var ganske fredeligt til hverdag. Aviserne ankom ved to- tretiden, derefter indfandt enkelte sig for at orientere sig om nyt hjemmefra, men de forsvandt derefter igen, kun de mere socialt indstillede afventede muligheden for en snak med landsmænd.

Biblioteket, der var midtpunktet i Skandinavisk Forening, lå ved siden af den store sal. Biblioteket var fint, værelset ikke. Bogsamlingen

bestod af mere end 3000 bind af skandinaviske forfattere, næsten alle originaludgaver, anbragt i bogskabe i simpelt fyrretræ. For at bøde på det kedelige udseende havde Carl Bloch²⁷ dekoreret dem med portrætter af Holberg²⁸, Oehlenschläger²⁹, Ewald³⁰, Bellman³¹ og Tegner³² på dørene. Malerne Mårten Winge³³ og Olrik³⁴ havde bragt liv til væggene med billeder fra den nordiske mytologi. Man kan ligefrem se Jacobsen gennemgå bogkataloget for interessant lektüre.

Fra biblioteket førte en dør ud til det allerhelligste, man måtte medbringe et tændt lys, for det i forvejen mørke rum var uden vindue og dermed også udluftningsmuligheder. Som Bergsøe skrev: »men da Blæk og Svovlstikker (vide Ankeprotokollen) altid mangle i skandinavisk Forening, ville vi overlade dette til de Fremmede, som fører Svovlstikker med.«³⁵

Jacobsen nævner lørdagssammenkomsterne, salonaftenerne også kaldet, hvor der kunne være op til et halvt hundrede mennesker samlede. Den eneste aften det var tilladt kvinder at betræde foreningens lokaler, »Skandinavien Jomsvikingeborg«,³⁶ som Bergsøe udtrykker det. Når der var unge damer til stede, var der også mulighed for en munter aften. Ravnkilde spillede glade toner på flyglet, og de unge svingede sig hertil. Nogle vintre var damerne først på aftenen i flertal, især de ældre, og man ymtede vittigt, at var man interesseret i antikken, behøvede man blot at møde op i foreningen.³⁷ Mange af herrerne holdt sig langt borte så længe som muligt, fordi tobaksrygning var forbudt på salon aftenerne mellem 20 og 22.30. En halv time senere, når man var sikker på, at honoratiores, konsulerne og de kedeligste af gæsterne, der havde siddet og småsovet, var gået hjem, dukkede der af og til et selskab op, der tidligere på aftenen have været ude at spise på trattoriet. Nu ønskede de at afslutte ugen på en fornøjelig måde, og tjeneren Giacomo blev sendt i byen efter en fiasco Frascati. Den stråomviklede flaske hilstes med jubel, når den med et antal glas blev båret ind i salonen. Festen forsattes til de sene timer.

Ellers var foreningens store stunder festerne: jubilæumsaftenerne, gåsegildet (hvor man i mangel af gås spiste kalkun), nytårsaften, karnevalet og julen. At være væk fra fædrelandet, vennerne og familien juleaften var næsten ikke til at bære. Selv de mest hårdhuede måtte give fortabt til denne fest og melde sig til arrangementet, der så vidt muligt foregik på hjemlig vis. Juletræet af laurbær i biblioteket, godter, gaver, masser af mad og vin, taler, skåler, dans, nyskrevne julesange og små konkurrencer. Det var i 1873, at man med hentydning til deltagernes navne udskrev en konkurrence om den bedste besvarelse af spørgsmålet: »Til hvilken Ende haffwer Worherre skappt Hasselriis?»³⁸ Morsomt.

Men der var også juleaftener, hvor stridighederne mellem nationaliteter og personligheder dukkede op til overfladen. Symptomatisk nok var enten Henrik Ibsen eller Bjørnstjerne Bjørnson³⁹ oftest den direkte anledning til balladen, og efter breidsider af uforkammetheder trængte mange af gæsterne til at højne julestemningen ved at deltage i midnatsmessen i Maria Maggiore.

Som det kan ses, var det ikke altid idyl, der herskede i Foreningen. En anden ulempe ved denne ghetto var, at man kunne være sikker på ikke at kunne foretage sig noget, uden at en eller anden af de tilstedeværende rapporterede det til dem derhjemme. Og derefter gik det stærkt med rygtepressen. »Da det svenske »Aftonbladet« bringer den for mig overraskende Meddelelse at jeg »ligger for Døden« skynder jeg mig at underrette dig om at jeg er i bedste Velgaaende og aldeles ikke har været syg, men har skrevet den fuldstændigste reneste Sandhed hjem om min Sundhedstilstand. Jeg var bange for at Løgnene var gaaet over i danske Blade og derfor disse Linier.«⁴⁰ De fastboende kunstnere havde indskærpet deres pårørende, at de aldrig måtte reagere på rygterne fra Rom, men afvente mere pålidelige informationer.

En tredje ulempe var Foreningens generalforsamlinger, et veltilret-

telagt forum for verbale slagsmål, intriger og uforkammetheder. Her krydsede skandinaverne klinger, med mindre at nationale hensyn for en stund kunne skubbes til side for en bedre og mere overgribende sag. Da Jacobsen gæstede foreningen, var sagen kvindefrigørelsen, ikke et emne der interesserede medlemmerne det mindste, men da den norske digter Henrik Ibsen dukkede op i foreningen i oktober 1878, blev de nødt til at tage stilling til Nora.

Slaget om ord

Ibsen, som havde færdiggjort »Et Dukkehjem« i Amalfi i sommerens løb, foreslog efterfølgende på generalforsamlingen d. 29. januar 1879 muligheden for at ansætte kvindelige bibliotekarer *»henvisende til Forandringen i Kvindens Stilling hjemme (...) Ligeledes antydes et Forslag om at modificere Damerens Udelukkelse fra Generalforsamlingen, nemlig for de Dameres Vedkommende, der have en Selvstændig Stilling hernede«*. Dette var en prøveballon. Den danske konsul Myhlenphort⁴¹ reagerede omgående med at spørge Ibsen, om det betød, at en eventuel kvindelig bibliotekar også skulle være medlem af bestyrelsen, men det afviste Ibsen skyndsomt, de skulle kun have en rådgivende rolle! Kaptajn Frantz Ingstrup Buchwaldt⁴² fremsagde sin støtte til damerne, men hans holdning bundede ikke ret dybt. Myhlenphort ville gerne diskutere spørgsmålet men mente, at kun de **fastboende** kunstnere kunne være medlemmer af foreningen.

Herefter begyndte en længere diskussion om kvinders adgang til foreningen og dirigenten, den senere højesteretsadvokat Otto Liebe⁴³, måtte udskyde spørgsmålet til næste generalforsamling, der fandt sted 14 dage senere.

I mens agiterede Ibsen kraftigt for sit forslag ved enhver lejlighed, og det gik bestemt ikke stille af. Han nægtede at sidde til bords med dem, der ikke delte hans opfattelse. Førnævnte Buchwaldt, der indledningsvis havde stillet sig positivt over for Ibsens forslag, må kort

efter have fortrudt sin holdning, for Jacobsen nævner senere i et brev dateret 30. december 1879 til Edvard Brandes: »*Seer du den reaktionære Rosenstand, saa spørg ham om disse Forhandlinger og han vil flyve i Flint. Det var næved at en Marinekaptain Buchwaldt havde udfordret Ibsen i Anledning af dette Spørgsmaal.*« Da Buchwaldt 10 år senere atter var i Rom, fik fru Buchwaldt⁴⁴ lov til at indskrive sig som medlem af Foreningen, og hun stod i øvrigt som arrangør af den store julefest. Ak, hvor forandret!

Hvem Ibsen derimod gerne ville dinere med, var den norske digter in spe Gunnar Heiberg⁴⁵ og J. P. Jacobsen. De tre sad manganen en aften på et osteri over et glas vin og diskuterede Darwins⁴⁶ udviklingsteorier, som interesserede Ibsen meget. Mindst ligeså interesseret var Ibsen i et glas vin eller fem, han vrøvlede ved de efterfølgende meget. I dette tilfælde skyldtes det ikke vinen, men den kendsgerning at Ibsen hverken havde læst Darwin eller tænkt sig at gøre det. Han brugte i stedet Jacobsen, den danske oversætter af Darwins hovedværk⁴⁷, og kunne på denne måde erhverve sig en tilstrækkelig kundskab til brug for senere dramaer som »Gengangere« og »En folkefjende«. Men det var ikke bare med gustent overlæg, at Ibsen talte med Jacobsen. Ibsen satte virkelig pris på hans stille, melankolske væsen og ikke mindst på hans forfatterskab. Om »Niels Lyhne« udtalte Ibsen senere, at den tilhørte »*det allerypperste Samtiden paa dette Omraade har frembragt.*«

Ibsen vejrede morgenluft i Foreningen, genfremsatte sit forslag skriftligt, strammede op med at bibliotekaren fortrinsvis skulle være en kvinde og fortsatte argumentationen for sit forslag med »*at dets Fremkomst alene er foraarsaget af koldblodige Hensigtsmæssigheds; Bibliothekets Forvaltning er nemlig uden al Contiunitet paa Grund af den idelige Vexel af Bibliothekarer; han paaviser de sørgelige Følger heraf og henviser til den store Forandring i Kvindens Stilling, som i de senere Aar, navnlig i Sverig, er foregaaet. Saavel Bibliothekar – som Secretairforretningerne mener han, at en Kvinde ikke blot vil kunne magte, men ogsaa udføre dem bedre end*

*det ofte er sket tidligere; men navnlig fremhæver han, at der kan paaregnes en længere Forbliven i Posten af en Kvinde».*⁴⁸

Den daværende bibliotekar protesterede øjeblikkelig og mente ikke, at foreningens faste stok ville have en kvinde som bibliotekar eller sekretær. Generalforsamlingen splittedes i forskelligrettede meninger. Dirigenten Liebe fastslog, at ordet »fortrinsvis« var ligegyldigt, idet lovene slet ikke forbød en kvindelig bibliotekar. Dette har Ibsen selvfølgelig vidst, han holdt meget af provokationen for provokationens egen skyld, hvilket klart fremgår af anke- eller klageprotokollerne. Rosenstand, Bredal⁴⁹ og Th. Philipsen var imod, Nystrøm⁵⁰ for, Abrahams⁵¹ og Liebe kunne gå ind forslaget, hvis det famøse ord »fortrinsvis« fjernedes. Bredal svingede om og bad om afstemning for at slette »fortrinsvis«. Det blev vedtaget med 16 stemmer mod 5. Derefter gik Ibsens modificerede forslag igennem med 20 stemmer imod 3. Kvindernes eventuelle medlemskab udsattes indtil næste generalforsamling.

D. 27. februar fortsatte den livlige debat om kvindernes medlemskab og stemmeret. Konsul Myhlenphort var positiv for forslaget men ikke hvis det betød, at kvinderne kunne blive bestyrelsesmedlemmer og formand. Ibsen forsvarede sig med, at han kun foreslog damerens stemmeret – ikke deres valgbarhed. Maleren Theodor Philipsen mente, at den danske regering på grund af disse ændringer ville nægte at yde sit fremtidige bidrag til foreningens drift, hvorefter Ibsen svarede, at den norsk-svenske regering ville gøre det samme, hvis forslaget ikke blev vedtaget!

Hverken Ibsens eller et fremsat ændringsforslag blev vedtaget på grund af 2/3-reglen. Derimod andenbehandlede bibliotekarforslaget og blev endeligt vedtaget. J. P. Jacobsen kvitterede på rigtigheden af referatet i protokollen og har sikkert glædet sig over, at det var den sidste generalforsamling inden hjemrejsen. Han kunne dog ikke sige sig fri for at nyde Ibsens verbale breidsider, især da Jacobsen ved læsning derhjemme af »Et Dukkehjem« »lader mig forstaa Ibsens Optræ-

*den nede i Rom i Sagen om Kvindernes Stemmeret paa Generalforsamlinger i Skand. Foren., hvori jeg for resten, som billigt var, fulgte ham gjennem Tykt og Tyndt. Hvor han var henrivende uforskammet mod sine Modstandere.*⁵² Henrivende uforskammet – mere positivt kan ubehøvelighed vist ikke benævnes.

Der skulle gå et par år, inden lovændringerne fik en kvinde i bestyrelsen. Det var den smukke malerinde Sophie Ribbing⁵³, der kunne sætte sin underskrift på referatet fra bestyrelsesmødet d. 27. januar 1882. Først i juni 1882 fik Ibsen endelig ansat sin kvindelige bibliotekar, norske Fanny Riis,⁵⁴ en kusine til Edward Grieg;⁵⁵ hun, cigarrygende, kortklippet og jakkeklædt, havde været hans kandidat i flere år og direkte anledning til hans forslag.

Efter generalforsamlingerne, som optog sindene og tiden, går det stadigvæk ikke fremad med romanen, Jacobsen kaldte den nu Niels Lyhne den Uendelige, færdiggørelsen sættes til sommeren⁵⁶, realiteten blev efteråret 1880. Dog muntres digteren op af, at Christiane Louise Stilling⁵⁷ ankom. *»Jeg var hos hende forgangen Aften og i morgen, om Vejret vil, skulde vi til Marked ude i Grotto ferato.*»⁵⁸ Den halvt jødiske Christiane Stilling var bekendt i skandinavernes kreds gennem flere år og gjorde et uforglemmeligt indtryk på det modsatte køn. Forfatteren Meir Goldschmidt⁵⁹ oplevede en sand genfødsel, da han 1863 i Rom traf sit ungdoms sværmeri, Christiane Kirchhoff. Hun havde på det tidspunkt været gift i 9 år, og han havde ikke noget håb om at vinde hende, men i længslernes og fantasiens verden kunne de mødes. I en af sine allerbedste fortællinger skildres en flok unge mennesker, der en aftenstund sidder på Den Spanske Trappe og beundrer et af de store romerske fyrværkerier. Mens de andre i kredsen lydeligt og beundrende følger afbrændingen, sidder fortælleren – Goldschmidt – med ryggen til og ser i stedet hele fyrværkeriet afspejlet i fru Stillings øjne, et syn der henrykker og betager ham, men som også et blevet et symbol på det virkelighedsfjerne i hans kærlighedsdrøm.

Turen med den skønne fru Stilling til de blå Albanerbjerges Grotta Ferrata foregik i det dejligste forårsvejr, hvilket var heldigt, idet det årligt tilbagevendende marked, der begyndte 19. marts med fejringen St. Josephs Dag, foregik udendørs med alskens gøgl, boder, udkænningssteder og musik, hvilket hvert år tiltrak sig mængder af Roms indbyggere. Selvom begivenheden oftest havde et lidt for folkeligt præg, synes det som Jacobsen og Christiane Stilling, der nu var enke, havde en god tur sammen. Som Goldschmidt 16 år tidligere gik nu godsejerinden fra Hæstrupgard og den fattige digter arm i arm rundt i folkelivet og indsugede stemningerne. De var absolut på bølgelængde, måske har digteren også kigget en smule forelsket i den væsentlig ældre kvindes stadig klare øjne, måske låner han lidt træk af hende til fru Boye i Niels Lyhne.

De dumme citrontræer

Ved udgangen af marts måned udløb Det Anckerske legat, og dette var signal til opbruddet, både med Rom og den rolige tilværelse blandt skandinaverne. Jacobsens plan var at tage til Napoli, Pompeji og siden hen til Capri. Det var for tidligt at vende hjem til et forårskoldt Danmark, men rejsen til Napoli var ved at ende i en katastrofe. Vejret viste sig fra sin værste side, netop det som Jacobsen var flygtet fra, regn, kulde, storm, og helbredet led under dette, en forkølelse ramte ham med brystmerter til følge. Uopvarmede værelser i Napoli og Pompeji fik Jacobsen til at haste til Sorrento, men undervejs blev hesten skræmt, og snart lå digteren i en hæk med alle sine ejendele spredt over et større areal. Med tandpine som eneste rejsemindede ankom han til Sorrento. Den næste morgen lod han sig sejle til Capri, måske var det med den lokale fisker Antonio⁶⁰, der i en jolle roede eller sejlede, alt afhængig af vinden, rejsende til og fra den smukke ø.

Ikke alle havde mod på at prøve en sejl tur med Antonio til Capri. Henrik Ibsen vægrede sig med følgende begrundelse: »Ja, var det

norske fiskere, men med disse napolitanere går jeg ikke ud. Får vi en storm, lægger de sig plat i båden og beder til Madonna i stedet for at rebe sejlene.« Georg Brandes benyttede sig derimod af Antonio og hans båd. I et brev til moderen fra Capri d. 10. juni 1871 hedder det: »Saa er jeg da her. Op Kl 5 imorges, slugt min Kaffe, smurt mit Brød og lagt det i Lommen, et sidste (Broder-) Kys paa den skjønnne Rachelas Læber og afsted med min hæderlige Ven Antonio, il marinaio. Du kan troe det var en net Overfart. Først var Veiret smukt og Sorrents Kyster med Tasso's gule Hus høit paa Klippen laa solbeskinnede og modtog mit ømme Farvel. Men med Eet kom Skyer og vi fik i den lille aabne Barke den første Øse, en sand Bourrasque som vi Franskmand siger. Denne første fulgtes af flere yderst propre. Et stakels Skrog af en Cameriere fra Capri sad og brækkede sig som han var gal. Jeg selv, som jo er saa heldig at være søstærk havde intet Ildebefindende, svøbte mig godt ind i Seil og Puder og har ingen Afbræk lidt af Regnen.«

Omkring den 13. maj 1879 sad en skjortearmet Jacobsen på sin vinløvskransede altan i det af alle danske kunstnere så kendte Albergo Vittoria di Pagano [ikke Tagano, som brevet lyder] og nød den smukke udsigt over blomstrende appelsin- og citrontræer. Selv ikke dette syn kunne bortjage den tilbagevendende hovedpine, der mindede ham om den alvorlige helbredsmæssige situation. Manglen på landsmænd gjorde også sit, og han længtes for første gang hjem til Thisted. »Hvor det skal gjøre godt at komme til at lægge mit Hoved paa en virkelig Hovedpude igjen.«⁶¹ Vejret slog igen om, kulde, storm, regn, og det med overtøjet blev igen aktuelt på værelset. Helbredet var stadig ikke godt, men »heldigvis« kunne digteren trøste sig med hotellets righoldige samling af tyske forfattere. Jacobsen ville til Rom, helst Thisted, han følte sig svag og ensom blandt tyskere.

30. maj kom Jacobsen til Rom igen i en hedebølge, der umuliggjorde udendørs ophold hele eftermiddagen. Først når skodderne kunne slås op, begyndte gensynet med skandinaverne, og det gjorde godt efter oplevelserne med den tyske »Anstalt«, de dumme Citrontræer og solditiggende Unger.

En uges ophold i Rom, og Jacobsen forlod Italien med toget, sovevogn, som bød på en søvnløs nat i en rigtig seng lige til München. Efter et kort ophold her gik turen hjem via Leipzig og Hamburg.

Digteren glemte ikke sine oplevelser i Skandinavisk Forening og talte gerne om dem. Og i Rom glemte man heller ikke digteren. Ved foreningens 25 års jubilæum 23. november 1885 mindedes Niels Ravnkilde i sin tale de mest fremtrædende kunstnere, der havde opholdt sig i Foreningen, bl.a. digterne Chr. Winther, Carsten Hauch, H. C. Andersen, Carl Andersen og J. P. Jacobsen. Bedre selskab kan man vist næppe komme i.

Litteratur

Arnold, E und Doris: Dänen, Norweger, Sweden in Rom 1819-70 im Kirchenbuch der deutschen evangelischen Gemeinde.

Arntzen, Jon Gunnar: Norsk biografisk leksikon 1-10. Oslo 1999-2006.

Bergsøe, Vilhelm: Rom under Pius den Niende, Skizzer og Skildringer, Kjøbenhavn 1877.

Borup, Morten (ed.): Georg Brandes Breve til Forældrene 1859-71, København 1978.

Borup, Morten (ed.): J. P. Jacobsen Samlede værker I-VI. København 1924-29.

Bull, Francis: Nordisk Kunstnerliv i Rom. Oslo 1960.

Bøgh, Nicolaj: Elisabeth Jerichau-Baumann, Kjøbenhavn 1880.

Dansk Biografisk Leksikon 1-16, København 1979-1984.

Galschiøt, Martinus: Skandinaver i Rom for Halvhundrede Aar siden. København 1923.

Hendriksen, F.: En dansk kunstnerkreds fra sidste halvdel af 19. aarhundrede, Kjøbenhavn 1928.

Ibsen, Henrik: Samlede Verker, Breve 1844-1871 XVI, Oslo 1940.

Jacobsen, J. P.: Samlede Værker. Rosenkilde og Bagger 1972-74.

Koth, Halvdan og Elias, Julius: Breve fra Henrik Ibsen, København 1904.

Marquard, Emil: Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914, København 1952.

Norsk Kunstnerleksikon 1-4. 1982-86.

Skandinavisk Forenings arkiv i Rom.

Svenskt biografiskt lexikon, Stockholm 1987-1989.

Testa, Martha: Johan Bravo En skandinav i Rom, Lyngø 1993.

Weilbach: Dansk Kunstnerleksikon I-IX, København 1994-2000.

Realkommentarer

- 1 Det Anckerske Legat blev testamentarisk stiftet af proprietær C.A. Ancker (1828-1857) d. 14. oktober 1857. Ved hans død var der en grundkapital på 86.500 rdl. Legatets renter uddeles til 4 kunstnere (maler, billedhugger, komponist og digter) som hjælp til udenlandsrejse.
- 2 Jacobsen brev 191. Til Hegel. 27 september 1878. Dette og de øvrige brevnumre henviser til J. P. Jacobsens Samlede Værker. Rosenkilde og Bagger 1972-74.
- 3 Jacobsen brev 187. Til Edvard Brandes. 15. juli 1878.
- 4 Edvard Brandes (1847-1931). Politiker og kulturpersonlighed.
- 5 Sophus Schandorph (1836-1901). Digter. Modtog 1877 Det Anckerske Legat og opholdt sig et halvt år med sin hustru i Rom.
- 6 Jacobsen brev 186. Til Edvard Brandes. 29 maj 1878.
- 7 Niels Ravnkilde (1823-90). Levede i Rom 1853-90.
- 8 Johannes Hoffmann (1844-1920). Komponist. Bosat i Rom fra 1874.
- 9 Hoffmann, Anna Louise (1854-1919). Født Müffelmänn. Gift med J. H.
- 10 Ernst Josephson (1851-1906). Svensk maler.
- 11 Vilhelm Jacob Rosenstand (1838-1915). Maler. Opholdt sig i Italien 1869-81.
- 12 Johannes Takanen (1849-85). Finsk billedhugger bosat i Rom.
- 13 Christen Daae Magelssen (1841-1940). Norsk billedhugger.
- 14 Henrik Ibsen (1828-1906). Norsk digter.
- 15 Peter Severin Krøyer (1851-1909). Norsk maler.
- 16 Christian Meyer Ross (1843-1904). Norsk maler bosat i Rom.
- 17 Eilif Petersen (1852-1928). Norsk maler.
- 18 Axel Theophilus Helsted (1847-1907). Maler i Italien 1870-79.
- 19 Theodor Esbern Philipsen (1840-1920). Maler.
- 20 Jacobsen brev 193. Til forældrene. 26 oktober 1878.
- 21 Harald Jerichau (1851-78). Maler.
- 22 Alexander Carlsson (1846-78). Bosat i Rom fra 1872.
- 23 Jacobsen brev 195. Til forældrene. 30 oktober 1878.
- 24 Johanne Louise Herberg (1812-90). Dansk skuespillerinde.
- 25 Bergsøe s. 327.
- 26 Johan Bravo (1796-1876). Afdød skandinavisk konsul og maler.
- 27 Carl Heinrich Bloch (1834-90). Maler. Boede fast i Italien 1859-66 og derefter enkelte besøg.

- 28 Ludvig Holberg (1684-1754). Norsk digter.
- 29 Adam Gottlob Oehlenschläger (1779-1850). Digter.
- 30 Johannes Ewald (1743-81). Digter.
- 31 Carl Michael Bellman (1740-95). Svensk digter.
- 32 Esaias Tegnér (1782-1846). Svensk biskop og digter.
- 33 Mårten Eskild Winge (1825-96). Norsk maler.
- 34 Ole Henrik Benedictus Olrik (1830-90). Maler og billedhugger.
- 35 Bergsøe s. 328.
- 36 Bergsøe s. 328
- 37 Galschiøt s 63.
- 38 Galschiøt s 70.
- 39 Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910). Norsk digter og politiker.
- 40 Jacobsen brev 198 til broderen, William Jacobsen 19 november 1878.
- 41 Christoffer Andreas Myhlenphort (1837-91). Norsk. Fra 1875 dansk konsul, fra 1879 også svensk/norsk konsul.
- 42 Frantz Ingstrup Buchwaldt (1832-1910). Kommandør.
- 43 Otto Liebe (1860-1929). Jurist og 1920 statsminister.
- 44 Meta Ottine Cathrine Buchwaldt (1851-1929). Født Kierbo. Gift med F.I.B.
- 45 Gunnar Edvard Rode Heiberg (1857-1929). Norsk journalist. Var netop debuteret anonymt som digter med »En soirée dansante«. Blev opfattet som en af kvindesagens støtter.
- 46 Charles Robert Darwin (1809-82). Engelsk naturforsker. Sejlede 1831-36 med briggen Beagle jorden rundt og gjorde sig en række iagttagelser, som ændrede vort syn på livets oprindelse.
- 47 Charles Darwins hovedværk: On the Origin of Species by Means of Natural Selection, 1859. Oversat af J. P. Jacobsen 1872 som Arternes Oprindelse med undertitlen Ved naturlig selektion eller ved de heldigst stillede formers sejr i kampen for tilværelsen.
- 48 Protokol i Skandinavisk Forenings arkiv.
- 49 Niels Anders Bredal (1841-88). Maler bosat i Rom 1873-80.
- 50 Gustav Alfred Nystrom (1844-97). Svensk billedhugger. Bosat i Rom 1875-84.
- 51 Frederik (Fritz) Abrahams (1841-81). Cand. phil, vekselmægler og lærer. Fungerende vicekonsul i Rom.
- 52 Jacobsen brev 222 til Edvard Brandes 30. december 1879.
- 53 Sophie Amalie Arvidsdotter Ribbing (1835-94) Svensk portrætmalerinde. Boede fra 1870'erne permanent i Rom.
- 54 Fanny Eveline Riis (1834-1924). Norsk. Bibliotekar i Foreningen. Edvard Griegs kusine.
- 55 Edvard Grieg (1843-1907). Norsk komponist.
- 56 Jacobsen brev 202. Til Edvard Brandes. 23. marts 1879.
- 57 Christiane Louise Stilling f. Kirchhoff (1832-1903). Gift 1854 med filosofen Peter Michael Stilling (1812-69), ejer af Hæstrupgaard. Denne drev hun videre efter mandens død.
- 58 Jacobsen brev 202. Til Edvard Brandes. 23. marts 1879.
- 59 Meir Goldschmidt (1819-87). Digter.
- 60 Anthonio. Italiensk bådsmænd.
- 61 Jacobsen brev 204 til forældrene 13. maj 1879¹

Kent Bøgvad Rasmussen

Nogle tegninger af J. P. Jacobsen

Det er meget få effekter, manuskripter, breve etc. med tilknytning til J. P. Jacobsen, der er i fri handel i dag. I de mange år, der er gået siden forfatterens død, har det, der var af den slags, stille og roligt fordelt sig på de mest oplagte steder, Det kongelige Bibliotek f.eks. Det var derfor et meget interesseret Thisted Museum, der i de sidste måneder af 2006 noterede sig, at en samling tegninger, knapt 50 i alt, af Jacobsen var til salg hos Bruun Rasmussen i København. Det lykkedes museet at erhverve dem, og de lå fra december 2006 da dér og ventede på, at en medarbejder fik tid til at studere dem nærmere. Denne medarbejder blev ovenstående i forbindelse med en kortere ansættelse på museet i efteråret 2007.

Tegningerne var nummererede, inden jeg begyndte at se nærmere på dem. Om den nummerering går tilbage til J. P. Jacobsen eller skyldes en senere hånd, er uvist, men den er under alle omstændigheder noget lemfældig. Dels er det ikke så sjældent vanskeligt simpelthen at tyde numrene, og dels er nummereringen ikke systematisk, det vil sige, at der er huller i den, og at nogle af tegningerne slet ikke har et nummer. Måske har der været flere tegninger i denne samling end dem, vi ser nu. Det er ikke til at vide. Men jeg anvendte i min gennemgang af tegningerne den eksisterende nummerering, så langt som dette var muligt.

Jeg har til denne præsentationsartikel i Jacobseniana udvalgt 12 af tegningerne, en fjerdedel. De synes mig at være rimeligt repræsentative for samlingen og har derudover det til fælles, at der er lidt at sige om dem. I det sidste ligger, at til nogle af de ca. 50 tegninger kan der kun knyttes ganske få kommentarer.

Et meget interessant spørgsmål i relation til tegningerne er, hvornår de er blevet til, hvilket afsnit i Jacobsens liv de hører til i. Jeg tror i den forbindelse, at det lader sig gøre at sige så meget, som at der er noget ungdommeligt, drenget, over mange af tegningerne. De er ikke en moden mands værk. Til en datering af tegningerne kan vi dog heldigvis også få hjælp af dem selv. I det herværende udvalg findes en tegning af prins Hamlet fra Shakespeares skuespil af samme navn. Den har nummer 36 og er dateret 1864. Der kan måske være en ganske lille tvivl om, hvorvidt der på tegningen står 1864 eller 1869, men den er så lille, at den vist kan lades ude af betragtning. Også andre af de ca. 50 tegninger lader sig med nogen sikkerhed placere til 1864–65, som er det sandsynlige tilblivelsestidspunkt. Det gælder i dette Jacobseniana-udvalg tegninger som nr. 21, 52, B og E.

Jacobsen er i 1864 og 1865 kursist i København. Han er rejst dertil i efteråret 1863 for at erhverve sig en studentereksamen. Vi ved – sådan kan man i hvert fald se det – at han i sine år som kursusstuderende gjorde en del for, også hjemme i Thisted, at opretholde et ry som den vittige Peter. Et ry han havde fået i realskolen i Thisted. Han sad dér absolut ikke øverst i sin klasse, nærmest tværtimod. Alle er fuldstændig enige om, at det på ingen måde skyldtes mangel på begavelse, men derimod mangel på flid og opmærksomhed. Man kan vist godt gå så langt som til at sige, at han som klassens fuks, altså den lavestsiddende, kompenserede derfor ved at agere den vittige Peter. Rent bortset fra, at han i sig uomtvisteligt havde anlæg for det vittige, satiriske og karikerende. Det var dette ry, han som kursist i København for omverdenen at se gjorde en del for at bevare. Langt de fleste af de små 50 tegninger, vi her har med at gøre, lader sig på glimrende vis se ind i denne sammenhæng, idet der er noget vittigt, satirisk og karikerende over rigtig mange af dem.

Det vittige og satiriske forlod næppe nogensinde Jacobsen, men det er nok ikke for meget sagt, at sygdom senere hen i livet lagde en

dæmper på de anlæg hos digteren. Også det taler jo så for at placere tegningerne ret tidligt i Jacobsens liv.

Afsluttende er at sige, at J. P. Jacobsen tegnede hele sit liv og vist også må siges at have haft et iøjnefaldende talent derfor. Et talent man i øvrigt heller ikke havde særligt øje for i hans skoletid. I Thisted fik han således jævnt hen bundkarakterer i faget tegning. Det kan dog meget vel skyldes hans manglende ordenssans og sikkert noget flygtige tilgang til faget.

Et eksempel på Jacobsens tegnekunst findes allerede udgivet i hefteform. Thisted Museum fik i 1971 en lille »tegneserie« bestående af 14 blade plus omslag forærende. Den har titlen »Den unge Fauns liv og levned« og menes i sin tid hjemsendt fra København til J. P. Jacobsens jævnaldrende veninde Anna Michelsen. I stil minder den en del om de her omhandlede tegninger, og dateringen er da også 1860'erne. Museet udgav »tegneserien« i 1982 i samarbejde med Sparrekassen Thy.

Udvalgte tegninger

10.

Tegning nr. 10 må vise et kortspillende selskab, men selskabet er noget underligt, idet den ene af de tre personer, vi ser, *står* op. Det må også bemærkes, at en anden af de tre personer ikke ses siddende *med kort*.

En nøgle til tydningen af tegningen er vel nok ordet »Kvot«, der står at læse under den. Men hvad betyder det ord? Det er jysk for »kort«, men er det også et spilleudtryk? Det kan i sammenhængen bemærkes, at Jacobsen i sit hjem i Thisted ofte så kortspillende personer og også selv efterhånden blev en habil kortspiller. Jf. Søren Haller: J. P. Jacobsens hjem og barndom, 1950, s. 15 og 16.

11.

Tegningen viser en scene fra gaden. Den halvtyske tekst under tegningen lyder: »Du har stjålet du er en tyv. Du er ? dit arme liv«.

Tegning 10

Tegning 11

Man ser på tegningen en dame med en hatteæske-lignende kasse i den ene hånd. Med den anden klør hun sig tilsyneladende i nakken, idet hun noget forvirret kigger bag ud mod en mand, der kommer løbende på en måde, som ville han anklage hende for noget (tyveri). På den anden side af damen ses en ung mand, der tilsyneladende spotter hende.

En anden mulig udlægning af tegningen kunne være, at det er drengen længst til højre, der er tyven, som forfølges af manden længst til venstre. Damen i midten har så ikke andet med situationen at gøre, end at hun er en forvirret tilskuer til den.

Rimet »Tyv – Lyv« bemærkes. »Lyv« må være jysk for »liv«.

20.

Der er vist næppe tvivl om, at manden på tegning nr. 20 har temmelig meget med flasker at gøre. Det viser om noget den omstændighed, at han bærer rundt på en proptrækker, (hænger ned på brystet

Tegning 20

af ham). Og det er da også flasker og glas, han jonglerer rundt med som en anden artist. Det *kunne* også godt være en artist, hvis ikke proptrækkeren røbede, at manden også gør det en del i flaskernes *indhold*. Mandens hoved er heller ikke en artists hoved; der er noget djævelagtigt over hans hoved. Tegningen kunne vist godt være en ironisering over livet med alkohol.

Man bemærker i øvrigt også, at der på papiret, som flagrende falder til jorden mellem omhandlede mands ben, står at læse ordet: »Vinkort«. Tegningens handlingssted må vel på den baggrund næsten nødvendigvis være en kro eller en restaurant.

21.

Handlingen på tegning nr. 21 foregår i et kloster eller måske rettere i en klosterkirke. Det antydes, at der hænger krucifikser på væggen. Når jeg finder, at handlingsstedet er et kloster, har det at gøre med, at det er to munke, der er hovedpersoner i den situation, som tegningen skitserer.

Munken til højre på tegningen er på en eller anden måde overordnet for munken til venstre på tegningen, som viser en af to situationer: Enten er der tale om, at den overordnede munk irettesætter en medbroder, eller også er der tale om, at han (den overordnede) tilsiger den anden tilgivelse for et eller andet.

Der er antydnet en tredje person på billedet (midt imellem de to munke). Vedkommende har en strålekrans om sig og måske et barn på armen. Er det rigtig set, må der naturligvis være tale om en Madonnafigur, og hun er i så fald blot kirkeinventar.

Så er der en krukke i tegningens forgrund, som måske har med situationen at gøre, men hvis betydning for den jeg er usikker på. Måske er det et dødningetegn, der er på krukken, selv om der er noget klovneagtigt over hovedet.

Uanset hvad man vælger af de to foreslåede tolkningsforslag, må Jacobsens motivvalg vist siges at være ejendommeligt. Mht. det er

Tegning 21

at bemærke, at han i foråret 1865, hvor han går på studenterkursus i København, faktisk tankemæssigt beskæftiger sig med begrebet munkevæsen. Det ved vi, fordi han i maj måned skriver en stil, hvis nøjagtige titel jeg ikke har kunnet efterspore, men som i. flg. Frederik Nielsen (i hans »J. P. Jacobsen. Digteren og mennesket«. 1953, s. 49ff) handler om »munkevæsenets lysere sider«.

Fr. Nielsen drager skolestilen frem, fordi det for ham at se her – for første gang og uden Jacobsens viden, bevidste viden – kommer frem, at han er algolagniker, altså disponeret for at føle (seksuel) lyst ved selvfornedrelse/smerte, et træk, som Fr. Nielsen mener, er et massivt karaktertræk hos Jacobsen, og som derfor også bliver aflæseligt i hans senere forfatterskab, der derfor først bliver rigtigt forståeligt, såfremt man er opmærksom på dette.

Det træk i Jacobsens skolestil, som Fr. Nielsen særligt har øjnene fæstnet på, er, at Jacobsen kan beskrive munkevæsenets bodsøvelser som værende sanselige, »Bodsøvelser er – Sandselighed«, hedder det i stilen. Hvordan i al verden kan de blive det, spørger Fr. Nielsen – med mindre man tænker algolagnisk.

Vores tegning må vist siges at være ganske interessant ind i denne sammenhæng, da den jo netop viser en brødebetyngt munk, som på en eller anden måde er i færd med at opleve, at hans brøde får konsekvenser. En tredje tolkning af tegningen kunne måske på baggrund af det ovenstående blive, at vi ser en munk, som er i færd med at blive pålagt en bodsøvelse.

At Jacobsen tankemæssigt beskæftigede sig med munkevæsenet i foråret 1865, giver jo selvfølgelig også mulighed for, at man tidsmæssigt kan placere tegningen til de første år i København, hvis man vil det.

24.

Den forklarende tekst til tegning nr. 24 er: »Herakles dræber den lernæiske Slange«.

Både Herakles og den lernæiske slange er størrelser i græsk mytologi. Herakles er en stærk helt, søn af guden Zeus og Alkmene. Han dræber på et tidspunkt den lernæiske slange, som er en hav-/vandslange med hele ni hoveder. Blev et af disse ni hoveder hugget af, voksede der straks to ud på dets sted. Slangen forstås – også senere – som et billede på *et meget stort onde*, – og det er klart, at det var en heltegerning at dræbe et sådant uhyre. På Jacobsens tegning ligner Herakles ikke en græsk sagnhelt, men derimod en af hans samtidige, måske en videnskabsmand. Sværdet, som denne mand/videnskabsmand holder i sin højre hånd, er det eneste ved ham, der umiddelbart leder tanken hen på »den virkelige« Herakles.

Hvorfor tror jeg, at Jacobsens Herakles er en videnskabsmand? Fordi denne ser i et mikroskop for at finde den lernæiske slange, og slangen er vist også afbilledet som en lille ormelignende tingest i den skinke/dyrekølle, som mikroskopet er anbragt omkring. Er dette rigtigt tydet, kan tegningen opfattes som en hyldest til den moderne videnskab fra Jacobsens side. Imod denne tolkning kan man måske anføre, at videnskabsmanden har et noget vildmandsagtigt udseende, ikke specielt sympatisk.

Bag den dræbende Herakles findes et dyr af en art, måske en hund, men hvad dets forbindelse er til resten af tegningen, ved jeg ikke.

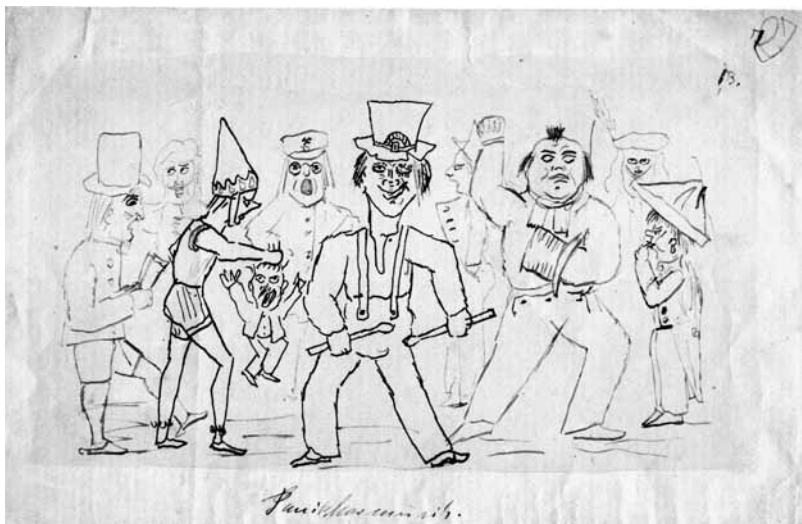
27.

Når jeg ser på tegning nr. 27, hæfter jeg mig først ved »tydeordet« under den. Det er »Panikharmusik«, et vrøvlord af en art. Det er skrevet ud i et, men består af to, måske tre ord, nemlig »panik«, »musik«, og måske er der i det også gemt ordet: »harmoni« eller evt. »harmonika«, men hovedordene må nok være »panik« og »musik«.

Og panikmusik er det i høj grad, der fremføres på billedet. I baggrunden er der fire personer, hvoraf de tre ses at bruge munden, vist på en sådan måde, at de råber. Baggrundspersonen helt til højre siger nok ikke noget, men har måske himmelvendte øjne over al den larm,

Tegning 24

Tegning 27

han er omgivet af. Personen længst til venstre læser i en bog eller en avis, men også højlydt. I forreste række efter ham ses en mor, der er ved at afstraffe et barn, og det går mildt sagt heller ikke stille af. Til højre i forreste række findes endnu to personer, der larmer: en mand, der slår på en høj hat, og en dreng, der pifter i en fløjte. Allerforrest i billedet i midten findes en yngre mand, som tilsyneladende også bidrager med støj/musik, men det er nu kun tilsyneladende, at han gør det, for vel holder han trommestikker i hænderne, men han har ingen tromme at slå på, og det er selvfølgelig mærkeligt, men måske også en pointe af en art.

Jeg tør ikke gætte på den dybere mening med Jacobsens tegning.

36.

Ifølge teksten under tegningen viser den prins Hamlet i en stærk oprevet sindstilstand. Teksten lyder:

Ophelia

»Som nys jeg sad
og syede i mit Kammer, staar med eet
Prinds Hamlet der; hans Vams var heel afreven,
hans Hoved blot, hans Strømper smudsige
og hang ubundne til hans Ankler ned;
bleeg som hans Skjorte, knæerne slog sammen,
og med et Blik, saa fuldt af Vee og Vaande
som var han sluppen løs af Helvede,
for at forkynde Rædsler – staar han for mig.«

Schakspeare's Hamlet.

Tegningen er en ret nøje gengivelse af Hamlet, som han træder frem for Ophelia. Ophelia er prins Hamlets unge kærlighed. Hun er datter af Polonius, der er en gammel hofmand i kredsen omkring kongen, Claudius, Hamlets farbroder og hans nye hustru Gertrud, der er Hamlets moder. Oprinet er fra anden akts første scene, hvor

Ophelia.

"Som nye jeg sad
 og syede i mit Kammers, saar med eet
 Prins Hamlet der; hans Vaar var heel ovesom,
 Hans Hoved blot, hans Høimod samtidige,
 og hang etlindes til hans Smil, med
 kleg som hans Skjorte, somme stog' sammene,
 og med et Øieb, saa biltet af Øe og Vaande,
 som var han stikken i's af Thulede,
 for at lodgde Odalen - staae ham for mig."

Schakspeare's Hamlet.

Hamlet begynder at agere vanvittig som led i sin plan om at hævne sin far. Hans genfærd har netop fortalt Hamlet, at faderen ikke døde ved et ulykkestilfælde, sådan som man tror, men blev myrdet af sin bror Claudius, for at denne kunne blive konge i hans sted. Ophelia er den første, som Hamlet viser sig som vanvittig for, og det er altså den »vanvittige« prins Hamlet, Ophelia i teksten under tegningen giver en beskrivelse af.

Det bemærkes, at denne tegning er signeret af J. P. Jacobsen og bærer årstallet 1864 eller 1869. Går vi ud fra, at signeringsårstallet er 64 (1864), hvad der afgjort er det mest sandsynlige, er Jacobsen altså 16-17 år, da han tegner denne illustration. Det kan synes at være tidligt, at han er bekendt med Shakespeare (1564-1616), men faktisk findes der optegnelser, som viser, at han allerede i 1860 kender Shakespeare og har læst dele af ham. Jf. Søren Haller: J. P. Jacobsens hjem og barndom, 1950, s. 124.

41.

Nr. 41 er en satirisk tegning, hvis pointe er rimelig let at gennemskue: Det er narreværk at trachte efter »kors og bånd og stjerner«, men de, der gør det, er mange. Og også selv om man har meget besvær med det, måske fordi kræfterne ikke er så mange, er det vanskeligt at modstå fristelsen til at gøre det. Man ser øverst i højre hjørne det, der attrås: et ridderkors, en hat forbeholdt de øverste samfundsklasser, en (kammerherre-)nøgle og endelig en »titel«: »Kgl. Raad«. Dem peger en herre på, en (kammer-)herre, der selv har modtaget adskillige ordener. Dem, han peger for, er altså da alle dem, som så ihærdigt stræber efter de nævnte anerkendelser. Man bemærker, at herren bagest i flokken har tungen meget langt ud af munden i sin iver.

48.

På tegning nr. 48 bevæger Jacobsen sig igen tilbage til den græske mytologi (jf. nr. 24).

Tegning 41

Tegning 48

Tegningen viser en mand og en kvinde siddende i en meget flot sofa. De er klædt i tøj, som brugtes på Jacobsens tid (bortset fra kongekronen, som manden bærer på hovedet). Men det angives at være Zeus og Hera. Det forklarer så kongekronen på mandens hoved. Zeus var jo gudernes konge. Hera var modsvarende gudernes dronning og gift med Zeus, hvis søster hun dog også var.

Under tegningen står ud over navnene »Zeus« og »Hera« også ordet: »Graavejrsstemning«, og det må gå på den stemning, der hersker mellem Zeus og Hera. Forholdet mellem de to guder er således dårligt, og det er det uden al tvivl, fordi Zeus – endnu engang – har været Hera utro. Hera skildres nemlig i de græske myter gang på gang som den skinsyge hustru, der altså – i parentes bemærket – også har rigelig god grund til at blive – den skinsyge hustru.

Og myterne fortæller meget om den ubarmhjertighed, hvormed Hera hævner sig på de jordiske kvinder, som Zeus har et forhold til. En af de kvinder var Alkmene, kong Amfitryon i Tiryns hustru. Denne besøgte Zeus i ægtemandens skikkelse på et tidspunkt, hvor ægtemanden var i krig. Ud af det møde kom helten Herakles.

Zeus er på tegningen tilsyneladende mærket af situationen, som han sidder med sin langpibe, men han er ikke ved at gå i opløsning. Hera sidder demonstrativt med ryggen til og ser meget bister ud.

52.

Tegning nr. 52 er en forfatterkarikatur. Det er Adam Oehlenschläger (1779-1850), der er offer. Oehlenschlägerteksten under den karikerende tegning lyder:

Min ædle Hertug! det er ej Tid
At favne mer den kjælne Kvinde
Oehlenschläger

Tegningen viser nu en lidt ældre mand i morgenkåbe, som sidder ved et fint bord med løvefødder. I sin favn har han en fodskammel

Min gode Herberg! det er ej Tid
At fjerne mig den kjæde Kvinde
Och lenne bløder

Tegning 52

af en art, som han knuger ind til sig i en omfavnelser. På bordet ses en kammerstige, og bag hertugen ses et højt, rundt møbel, oven på hvilket der står en (hertug)krone. Der er endnu en person til stede hos hertugen, nemlig en ældre dame, som står foran bordet og peger hen på et højt stueur, der viser, at klokken er en 7-8 minutter i 1. Det gør hun, idet hun siger ordene under tegningen.

Søren Haller gør i bogen »J. P. Jacobsens hjem og barndom«, 1950, s. 130 opmærksom på et brev af Jacobsen fra 1881, hvori han fortæller, at han, da han 16 år gammel kommer til København, kendte klassikerne, deriblandt Oehlschläger, særdeles godt, »ud og ind«. Tegningen her kan altså udmærket være fra ca. 1864 som nr. 36, kan det bemærkes i forbindelse med en tidsbestemmelse af disse Jacobsen-tegninger; men naturligvis kan den også være lavet senere.

Det kan i forbindelse med denne Oehlschläger-parodi bemærkes, at Jacobsen i sin ungdom ikke kun var Oehlschläger »uvenlig stemt« – hvis han overhovedet var det i forbindelse med karikaturtegningen. Oehlschläger var faktisk et blandt flere litterære forbilleder for drengen og den unge Jacobsen. Jf. Fr. Nielsen: J. P. Jacobsen. Digteren og mennesket, 1953, s. 35-36.

B.

Tegningen viser Stærk-Odder, der må være en mand, som dels har mange kræfter, og som dels kan udholde stærk smerte. Han ses med indtil flere knive i sig og et spyd igennem sig. Desuden har han hul i maven/underlivet, ud ad hvilket der vælter tarme og andre indvolde. Hans ansigt udstråler total ro og ligevægt.

Til venstre for Stærk-Odder ses en dreng/ung mand, som måske aspirerer til at blive en ny Stærk-Odder. Han har sit navn skrevet/tatoveret på brystet sammen med et hjerte, og tallet 1215. På overarmen har han noget, der ligner et ar, og også på hans hals er der et eller andet, som må være påført ham. Han hedder i øvrigt Ole Madsen.

Tegning B

Tegning E

Til højre for Stærk-Odder ses en gammel mand, hvis relation til Stærk-Odder er svær at se. Manden bærer en pose i hånden, støvler på fødderne, briller og en kasket. Under armen og i den ene frakkelomme har han noget, der ligner roer.

Stærkodder er navnet på en oldnordisk kriger og skjald. Han er især omtalt hos Saxo, der knytter ham til Lejrekongerne. Som ung udfører han store krigerbedrifter i fjerne lande østpå; som gammel kvæder han Ingjaldskvadet. Hans billede har helt i overensstemmelse med Jacobsens tegning traditionelt haft groteske træk. Han er så grum, at hans afhuggede hoved – til sidst – bider i græsset!

Det kan bemærkes, at »oldtidsstof« bredt taget optog Jacobsen meget i de første år, han var i København. Tegningen af Stærk-Odder kan måske ses ind i den sammenhæng, og kan den det, er det også muligt at datere denne tegning til ca. 1864. Jf. Søren Haller: J. P. Jacobsens hjem og barndom, 1950, s. 132.

Men derudover kommer man jo ikke uden om, at tegningen igen synes at vise en interesse for/fascination ved/lyst til fra Jacobsens side at beskæftige sig med det fysisk stærkt smertende. Jeg er nok ikke i tvivl om, at hvis Fr. Nielsen havde kendt disse knapt 50 tegninger af Jacobsen, hvoraf flere har motiver i retning af denne med Stærk-Odder, ville han have set sin hovedtese i disputatsen fra 1953 understøttet. Jf. min tekst til tegning nr. 21.

E.

Tegning E er vanskelig at tyde. Under den står: »Auf! auf! macht Schleswig-Holstein frei« (Op! op! gør Slesvig-Holsten frit). Længst til venstre i tegningens billede kommer en noget vildt udseende mand gående med et flag i sin højre hånd. Hvad det er for et flag, lader sig ikke umiddelbart afgøre. Det kan være en slesvig-holstensk fane. Det tyske flag er det ikke. Med den højre hånd hilser manden en lille skare mennesker, der altså er vendte mod ham. Det kunne være ham, der opfordrer til at gøre Slesvig-Holsten frit.

Men hvem er det, han i så fald taler til? Ja, der er størst sandsynlighed for, at det er en lille forsamling af tyskere. Det passer ind i den tolkning, at manden henvender sig på tysk til dem, han taler til. Ligesom det vel passer ind i tolkningen, at manden har det vildmandsudseende, han har. (Jacobsen var jo trods alt dansker og som de fleste af dem: dansksindet). Videre passer det vist også ind i tolkningen, dels at den unge pige i skaren bærer en kyse, som ikke ser særlig dansk ud, og dels, at der står ordet »Lippe« på hatten af den ældre mand, som står lige bag omtalte pige. Lippe er både navnet på en biflod til Rhinen og navnet på et landskab i det vestlige Tyskland.

Hvordan reagerer den lille skare mennesker så på denne opfordring? Blandet må man sige, og det kan jo undre lidt, - med mindre det netop er en pointe fra Jacobsens side at sige, at forholdet mellem befolkningen i Slesvig-Holsten og den egentligt tyske befolkning ikke er mere nært og hjerteligt end som så.

Det kan bemærkes, at der fandtes et begreb, der gik under navnet: slesvig-holstenisme, der var ideen om hertugdømmerne Slesvigs og Holstens nære samhørighed, selvstændighed i forholdet til kongeriget Danmark og tilknytning til Tyskland. Ideen formuleredes første gang 1815-16. I 1840'erne voksede en egentlig slesvig-holstensk bevægelse frem, der også havde den augustenburgske hertugslægts arvekrav som en del af sin politik. Den vildmandsudseende person på Jacobsens tegning kan være en repræsentant for denne bevægelse.

Tegningens mest sandsynlige datering: ca. 1864.

Else Bisgaard

Inspirationer

Intertekstuel læsning i Jacobsens forfatterskab.

»Er dét din Tanke, høje Kvinde?«

... således spørger jeg'et i et af Jacobsens vel nok allermest berømte digte: »Arabesk Til en Haandtegnning af Michel Angelo«.

Jacobsen skrev flere såkaldte arabesker¹, kendte for deres sære og til dels ubegribelige indhold. Arabeskerne er blevet læst og fortolket igen og igen, fordi de associative forløb med spring og forvandlinger udfordrer enhver litteraturinteresseret med hang til lyrik. Arabeskerne er også kendte for at være banebrydende og nytænkende, en lyrisk form der aldrig var set før. Det gælder jo i det hele taget Jacobsens litteratur, at den i både form og indhold var af en så ny og ukendt karakter, at den brød med meget af, hvad man i samtiden kendte og var fortrolig med. Tænk blot på novellen »Mogens«, der fortsat anses som startskuddet til det moderne gennembrud.

Tilbage til ovennævnte arabesk: »Er det din tanke, høje kvinde?« spørger jeg'et og positionerer hér mod slutningen af digtet en slags dialog med håndtegningens figur, der i sideprofil med sit nedslåede blik og feminine sarthed udviser en mystisk utilnærmelighed. Hvad tænker hun, spørger jeg'et? Er hendes tanker så »krøllede«, som digtet beskriver, følger de de baner, som digtet tegner op? Men hvorfor disse sære spring og metamorfoser, hvor scener og figurer pludseligt skifter og bringer os fra den potente bølge i digtets indledning til en kvindefigur på en balkon i et sydlandsk og sanseligt miljø² hen mod digtets slutning. Ligeså utilnærmelig som (kvinde-)figuren er, er også digtet. Det lader i hvert fald enhver læser tilbage med en række spørgsmål.

Michelangelo (1475-1564): Kvindeprofil

Om sit første møde med den »høje kvinde« på tegningen skrev Jacobsen kun indirekte i brevene hjem. Den 24. september 1873 fortæller han i et brev til forældrene følgende:

*... og er nu paa fjerde Dag i det rige Florenz. Ja, her er rigtignok rigt, jeg forstaar ikke hvor jeg skal blive færdig med alle de Samlinger og Kunstskatte, der i Løbet af en 7-800 Aar ere blevne ophobede i denne By.*³

Edvard Brandes skrev om Jacobsen, hvordan vennen »ungdommelig og begejstret ivrig« nøje studerede ethvert billede og kunstværk i selv den fjerneste lille krog. Jacobsen var begejstret for alt, hvad han så på sin rejse – ikke mindst kunsten. Det var nye verdener, og æsteten Jacobsen nød den italienske kunsts sublime udtryk. Dette var den første rejse, Jacobsen foretog, i øvrigt sammen med Edvard Brandes og dennes unge hustru.⁴

Hvad han så og sugede til sig på sine rejser, fandt også udtryk i hans lyrik og prosa. Mange steder i hans tekster dukker Syden op som »det andet sted«, dér hvor mystikken og sanseligheden drømmes frem. Niels Lyhnes mor dør f.eks. i Clarens, der hvor *der slynger sig de blankløvede Ranker af den blide Vinca, Rousseaus yndlingsblomst, himmelblaa som aldrig en Himmel er blaa*⁵ spejlende hendes uforløste drømme om et sted, der ret beset ikke findes. I »Der burde have været Roser« leger Jacobsen med at indrette en kulisse for et lille proverbscene, en lille scene i den italienske kampagne, »al den megen Kampagne«. Vi hensættes til et tørt, italiensk landskab og den karakteristiske italienske villa med murrevner og firben, balkon, fontæne, pinjer, laurbær og cypres. Eller man bringes til »det nettede Anlæg bagved Pavernes gamle Palads i Avignon«, hvor novellen »Fru Fønns« tager sin begyndelse⁶. Således finder Syden vej ind i Jacobsens tekster, ofte som en slags kulisser eller scener, der danner afsæt for Jacobsens undersøgelser af det menneskelige sinds univers.

Rejser

Som nævnt introducerede Jacobsen med arabeskerne et nyt lyrisk

formsprog, der så vidt vides aldrig var set før. Men ingenting kommer helt af ingenting. Som allerede antydet hentede han megen inspiration i sine rejser.

Jacobsen nåede ikke at rejse så meget. Man må formode, at det var sygdommen, der brød ud allerede i Venedig og Firenze på den første rejse i 1873, som knægtede ham så meget, at han ikke magtede flere end tre rejser. Han måtte døje med mange kvaler ved at være i de varme lande. Varmen var til tider næsten ulidelig. Han brød sig ikke om maden, men længtes usigeligt efter god dansk mad:

Hvor jeg længes efter ordentlig Fisk, disse Middelhavsfisk er saa sjattede og tørre i Kødet uagtet vi her faa dem levende i Gryden... Hvem der havde et Stykke kogt koldt Flæsk med rigtig Sennep og røget Faarelaar og ordentlig Brød til.⁷

Det var besværligt og trættende at rejse, og pengene rakte naturligvis ikke til mere end det mest nødvendige:

Det er rasende dyrt at rejse, 100 Lirer gaar som var det 100 Firskillinger, jeg har brugt baade det jeg havde med fra Danmark og det jeg har ladet sende mig, nu har jeg kun lige til Øllet, om en Ugestid tager jeg derfor herfra.⁸

Et væsentligt problem for JP har uden tvivl været sygdommen, der brød ud under den første rejse og gav træthed og utilpashed. Men i betragtning af, at tuberkulosen havde fat i den spinkle krop, er det såmænd ganske imponerende, hvad JP nåede at se på sine rejser, og hvilket omfang af social omgang han havde med f.eks. »den skandinaviske hob« i Rom.

Intertekstualitet

Det er almindeligt kendt i litteraturteori og litteraturforskning, at litterære tekster henter inspiration, ideer og materialer i andre tekster eller kunstnerisk udtryk. Nogle hævder endog, at ingen tekst opstår helt alene - i et tomrum og uden forlæg! »Intertekstualitet« betegner dette, at tekster forholder sig til andre tekster, låner fra dem, kommenterer eller reviderer dem, kort sagt at nye tekster skabes på grundlag af andre,

ofte ældre, tekster og genlyder af disse.⁹ De tekster, der danner forlæg for nye tekster, kaldes »intertekster«. Det intertekstuelle forhold kan være af både indholdsmæssig, tematisk og formmæssig karakter. Det nærmest kanoniserede eksempel fra dansk litteratur er Henrik Pontoppidans »Ørneflugt« (1893), hvor forfatteren direkte i novellen henviser til forlægget, nemlig H.C. Andersens »Den grimme Ælling«.

Den dygtige forfatter er en god læser og ofte en god iagttager, der evner at udforme nye tekster ud fra eksisterende tekster eller andet materiale. Men der er ikke tale om, at han eller hun skriver af, efterligner eller reproducerer tidligere tekster. Der er ikke tale om at efterabe anden litteratur. Tværtimod. Ved at flytte tekstelementer og tegn fra tekst til tekst, fra én sammenhæng til en anden, ved at bearbejde sprog og motiver, skabes nye sammenhænge, nye tekstrum, hvor interteksterne krydser hinanden, og en ny dynamik opstår. Den nye tekst hæver sig dermed i sin egen originalitet.

Jacobsen læste meget. Han holdt ligefrem regnskab med, hvor mange sider han læste. Han udformede lister over mængderne af allehånde forskelligartet litteratur, han »konsumerede«. Og det var virkelig mange slags litteratur, der blev læst, fagligt, skønlitterært, lødigt, mindre lødigt. Hans tekster, digte, prosa, udkast og breve, vrimler med direkte og skjulte citater fra litteraturens skatkammer. Ofte leger han med genrer, prøver at reformulere eller give kendte genrer og stilformer nye udtryk. I manuskriptet til »En Cactus springer ud« finder man f.eks. en fri gendigtning af den oldislandske »Kormaks Saga«; i de små kortprosattekster som »Den gamle Vandpost«¹⁰ finder man umiskendeligt træk fra H.C. Andersens karakteristiske eventyrfortællinger, hvor dyr og ting personificeres.

Vender vi for et øjeblik atter tilbage til »Arabesk til en Haandtegning ...«, kan der også ud af dette digt læses en række referencer til klassisk romantisk litteratur, hvor Jacobsen låner billeder og metaforer fra litteraturen og kombinerer dem i nye sammenhænge, hvorved tekstelementerne i disse nye kæder ændrer betydning og funktion.¹¹

Pesten i Bergamo

En af de højst usædvanlige og mærkeligt foruroligende tekster fra Jacobsens hånd er novellen »Pesten i Bergamo«, offentliggjort første gang i samlingen »Mogens og andre noveller« 1882. Den er således udgivet, mens Jacobsen endnu levede, men dog først 9 år efter, han på sin første rejse i 1873 besøgte den norditalienske by, Bergamo.

Novellen beretter om byen Bergamo, der angribes af pesten. Første del fortæller om indbyggerne deroppe i den gamle by, hvordan de først reagerer med værdighed og civiliseret opførsel og i håbet om, at Gud vil stoppe den frygtelige sygdom. Men da det går op for dem, at der ingen hjælp er at få fra oven (fra Gud), henfalder de til et overmåde syndigt og uterligt levned. I umoralsk og sanseløs beruselse kaster de sig ud i uhæmmede og normløse orgier af druk, uterlighed, umådeholden sex og brud på alle normer og al ordentlighed. Som det hedder i novellen:

Ja, havde ikke alle Synder forud været opfundne, saa var de blevet det her....

Det er et handlingsmæssigt omdrejningspunkt i novellen, da en gruppe flagellanter dukker op i byen. Udhungrede, klædt i pjalter og med svøber i hænderne trænger de ind, mens Bergamos indbyggere ser til. Novellens højdepunkt udspilles i kirken. Midt i Bergamos indbyggerses bespottelse af gudshuset holder en af flagellanterne en tale, der sætter det vilde og dekadente liv i et skræmmende perspektiv. Talens budskab er, at Jesus slet ikke er død på korset for det syndige menneskes skyld. Der er altså ingen tilgivelse og frelse. Efter en uhyggelig, forbitret og fortvivlet reaktion fra de forvirrede og forsvirede indbyggere forlader så flagellanterne atter Bergamo og ... *saa blev de borte i den lyse Slette.*

»Pesten i Bergamo« er et meget usædvanligt stykke dansk litteratur. Den er nærmest mærkværdig og skræmmende. Alene temaet, pesten, er – eller var i hvert fald – stærkt grænseoverskridende – og især i dén nådeløst udleverende form, som Jacobsen vælger. Menne-

sker, der ser både deres egen og andres død direkte i øjnene, fremstilles med en ubehagelig gru. Det er, som om læseren tvinges til at se sig selv i øjnene og spørge, hvordan man egentlig ville reagere på en så ubønhørlig skæbne.

Bergamo i rejsebrevet

Jacobsen skrev flittigt og smukt sønligt hjem til forældrene fra sine rejser.¹² I brevet fra Venedig den 16. September 1873 skrev han bl.a. følgende:

Fra Riva, det dejlige Riva, tog jeg med Dampbaad over Gardasøen til Pesceriera og derfra til Brescia, der var den første egenlige italienske By jeg kom til. I fem Kirker og 1 Malerisamling støvede jeg omkring for ret at lære Maleren Morettos Mesterværker at kjende, allerede i Wien havde jeg set et vidunderligt dejligt Billede af ham men her fandtes der Malerier i Snesevis... Derfra tog jeg til Bergamo, de berømte Bergamotters Hjemstavn, det var endnu ikke rigtig Tiden men jeg fik dem dog til Dessert et Par Gange. Byens dejlige Beliggenhed og et lille godt Billedgallerie, rigt paa Malerier af Moroni – fik Tiden til at gaa hurtigt. Derfra til Milano. Her var jeg otte Dage og studerede den store Mester Leonardo da Vinci, den vidunderlige Maler...¹³

Man bemærker, at Jacobsen i brevet kun kort noterer, at han har besøgt Bergamo, der er ganske køn og har Moronis billeder samt de lækre bergamotter, mens det er Brescia og Milanos kunstsamlinger, der fylder mest. Og dog bliver Bergamo altså den geografiske ramme om ovennævnte novelle.

Men det var nok ikke, eller i hvert fald ikke kun, besøget i byen Bergamo i 1873, der inspirerede Jacobsen til at skrive novellen. Der findes en markant og tydelig litterær intertekst for novellen, nemlig indledningen til Giovanni Boccacios (1313-1375) berømte »Dekameron« (1349 – 1352). Med »Dekameron« er der tale om en såkaldt rammefortælling. Under pesten i Firenze i 1348 beslutter 10 unge mennesker, 7 damer og 3 herrer at drage ud af den pestramte by. På et landsted, i behagelig og privilegeret afstand fra byens syge og

døende indbyggere, slår de sig ned. For at fordrive tiden fortæller de så hinanden historier af højst verdslig og til tider saftig og kødelig karakter. I øvrigt er det værd at bemærke, at Jacobsen ca. 1867-1870 skrev teksten »En Cactus springer ud«. Denne tekst er komponeret over samme ide som »Dekameron«; hos Jacobsen er det 5 unge mennesker, der sidder en aften og venter på, at en sjælden kaktus vil åbne sig. For at fordrive tiden fortæller de historier.

Det mest interessante ved »Dekameron« er i denne sammenhæng altså indledningen. Her beskriver fortælleren, hvordan pesten i

Det Herrens Aar tretten Hundrede og otte og fyrre efter Kristi Fødsel» hærgede »Italiens herligste Stad, Florens...»

Denne beskrivelse af pestens hærgen og Jacobsens 1. del af novellen »Pesten i Bergamo« kan tydeligvis relateres til hinanden. Giovanni Boccaccio var selv under stærk indflydelse af Dante Alighieri (1265-1321), hvis Guddommelige komedie sammen med netop Decameron anses for at markere starten på den moderne europæiske litteratur på folkesprog.

Læsninger

En sammenlignende læsning af de 2 tekstuddrag (Indledningen til »Dekameron« og 1. del af »Pesten i Bergamo«) viser, hvordan Jacobsen skriver nogle af de samme undertemaer som Boccaccio igennem og dermed, hvorledes Jacobsens novelle interagerer med »Dekameron«¹⁴:

Ved begyndelsen af pestens hærgen prøver indbyggerne i hhv. Firenze og Gammel Bergamo at uddrive sygdommen og opfører sig nogenlunde civiliseret. De vil rense byen for ondet ved tidens almindeligt kendte metoder, såsom at fjerne de syge og at rense luften:

Dekameron: ...det hjalp ikke at Uterlighed og Syge fjernedes fra Staden...

Pesten i Bergamo: Lige i begyndelsen, da Pesten kom paa, havde Folk sluttet sig sammen i Enighed og Samdrægtighed, havde været paa Vagt efter

af Ligene blev ordentlig og godt begravede, og havde hver Dag sørget for at der blev tændt store Baal af Ild paa Torve og Pladser, at den sunde Røg kunde drive gennem Gaderne...

Ivær anråber man dog Gud om hjælp:

Decameron: ...og heller ikke nyttede ydmyge Bønner som fromme Folk enten i Optog eller paa andre Maader rettede til Gud ... Lægerne, der ikke kendte Sygdommens Aarsag, stod fuldstændig magtesløse...

Pesten i Bergamo: ...fremfor Alting havde Folk søgt til Kirkerne aarle og silde, enkeltvis og i Optog, hver Dag havde de været inde for Gud med deres bønner, og hver Aften naar Solen gik i Bjærge, havde alle Kirkernes Klokker raabt klagende imod Himlen...

Som pesten breder sig og synes umulig at bekæmpe, tværtimod bliver den værre og kræver flere og flere ofre, reagerer folk nu anderledes. Håbet om at kunne frelse sig eller blive frelst forsvinder, og tilbage står de rå kendsgerninger. Det ændrer menneskenes adfærd. Dyriskheden tager over. Det viser sig i, at medmenneskeligheden forsvinder:

Dekameron: ...uhygge Tilfælde, som hos dem der endnu var sunde, vakte en frygtelig Angst for Smitte, saa at enhver kun havde sin egen Frelse for Øje og lod de Syge skotte sig selv... Rædselen for Smitte havde fordrevet enhver anden Følelse, saa at Naboer og Frænder skyede hverandre, og at Brødre og Ægtefolk gik hver til sit; ja, der skete endogsaa det forfærdelige, saa utroligt det end lyder, at Forældre vendte deres syge Børn Ryggen, flygtede fra dem og lod dem ligge hjælpeløse tilbage..

Pesten i Bergamo: Alt hvad der hed Hjælpsomhed eller medlidenhed var forsvundet af Sindene. Enhver havde kun Tanke for sig selv.

Reaktionerne er altså ikke bare forstemmende; de er ganske uhor-te. Hos Boccaccio reagerer indbyggerne på forskellige måder i forsøget på at redde sig selv:

Dekameron: Nogle søgte Midlet til Redning i strengt Maadehold, lukkede sig inde, morede sig med Musik...; andre nærrede derimod en ganske modsat Opfattelse og paastod, at det klogeste man kunde gøre, var at spise

og drikke godt, slaa Gækken løs, synge og danse og gøre Løjer... Adskillige fulgte en gylden Middelvej og hengav sig hverken til frygtsom Afholdenhed eller dumdristige Udskejelser, men levede som sædvanligt uden at søge Beskyttelse paa anden Maade end ved hyppigt at føre vellugtende Blomster op til Næsen... Andre rystede Støvet af deres Fødder og søgte at unddrage sig den dræbende Svøbe ved at flygte ud i Omegnen...

Hos Jacobsen er det ikke resignation eller flugt, men snarere en kasten sig ud i en dødsforagtende dekadence og nærmest brutalt udleve alle de lastefulde og syndige sider af livet; man skal jo alligevel dø:

Pesten i Bergamo: Og da Folk fornam det og efterhaanden blev faste i den tro, at himlen enten ikke vilde hjælpe eller ikke kunde, da ikke blot lagde de Hænderne i Skjødets, sigende at Alting maatte komme som det komme skulde, nej, men det var som om Synden fra en dulgt og snigende Sot var bleven en ond og aabenbar, rasende Pest, der Haand i Haand med den legemlige Farsot haged efter at slaa Sjælen ihjel... Ja, havde ikke alle Synder forud været opfundne, saa var de blevet det her... De unaturligste laster florerede iblandt dem...

Hos begge forsvinder alt, hvad vi forstår ved menneskelighed, civiliseret og værdig optræden, medfølelse og ikke mindst anstændighed, som pesten skrider frem.

Dekameron: ...Sløvhed, Ligegyldighed og Udsvævelse blev ogsaa her Pestens uundgaelige Følge... Vanskeligheden ved at faa Pleje gav Anledning til den uhørte Skik, at selv fornemme og unge damer ikke undsaa sig for hverken at modtage Pleje af Mænd eller blotte deres Legeme i disses Paasyn... hvilket for manges Vedkommende havde til Følge, at de senere, naar de blev helbredede, hengav sig til sanselige Udskejelser...

Pesten i Bergamo: Saa utrolige vare deres Gjeringer, saa uhyre deres Forhærdelse. Luften var fuld af Bespottelse og ugudelighed, af Fraadseres Stønnen og Drankeres hyl, og den vildeste nat var ikke sortere af uterlighed end deres Dage var det.

Så langt ser vi, hvordan Jacobsen så at sige gennemskriver Boccaccios indledning. Præsentationen af byernes indbygges reaktioner

på pestens rasen stemmer overens i de 2 tekster. Den civiliserede optræden og høviskheden er blot et tyndt lag fernis over en vild og rå, dyrisk natur, der, når den trænges op i en krog, kun har øje for sin egen overlevelse.

Men hér skilles så teksternes veje. Hvor dødens uundgåelighed er gået op for menneskene og de har vist deres sande ansigter, vælger Boccaccio den tilsyneladende lette vej. Hans fortæller følger de 10 ynglinge ud af byen. Fortællerstemmen skriver i indledningen, at :

Det smerter mig at maatte dvæle saa længe ved al denne vederstyggelige Ødelæggelse, og jeg vil derfor overspringe, hvad der i øvrigt kunde være at berette...

Det er som om fortælleren ikke kan holde virkelighedens rå brutalitet ud. Han flygter så at sige ind i historiefortællingen og insisterer derved på høviskheden og den menneskelige civilisation,¹⁵ trods de 100 fortællingers ofte umoralske pointer.

Jacobsen, selv svært mærket af sygdom siden den første udlandsrejse, vælger den tunge vej ind i den vanskelige erkendelse af sygdom og død som et livsvilkår. Hans fortællings rum forbliver i den pestramte by, Bergamo, et helvede på jord, fra hvilken borgerne i øvrigt slet ikke kan flygte. Hér udfolder sig så den grumme beretning om flagellanernes besøg og afsløring af menneskenes grundlæggende vilkår, at der intet håb er om en hinsidig tilgivelse: der er ingen Jesus død for os paa Korset. Hvor Boccaccio, som nævnt, insisterer på høviskheden, insisterer Jacobsen nærmest på det modsatte. De dødsdømte bergamesere står fortabte tilbage og stirrer efter de bortdragende flagellanter ved novellens slutning.

Jacobsen interagerer med Boccaccio ved at hente »Dekameron« beskriivelse af menneskers fortvivlede reaktion på en uundgåelig død ind som intertekst for sin novelle. Med Marnersdóttirs ord så genlyder »Pesten i Bergamo« af »Dekameron« ved at Jacobsen flytter elementer fra sidstnævnte over i sin egen tekst, og hér skaber han så med disse elementer en tekst, der nok gennemspiller Boccaccios temaer,

men i en ny sammenstilling udfolder problemstillingen på en selvstændig og særdeles original måde.

...thi i Morgen skulle vi dø...

I »Arabesken« så vi en måde at agere intertekstuelt med forlægget på, hvor tegningen indbød digteren til en slags dialog med kvindens ansigt. I »Pesten i Bergamo« greb han tilbage til Boccaccios litteraturhistorisk monumentale »Dekameron«. Det er blot 2 af mange forskellige eksempler på, hvordan Jacobsen etablerer et intertekstuelt forhold mellem 2 eller flere kunstneriske udtryksformer, hér hhv. fra billede til tekst og fra tekst til tekst.

Som nævnt er hans litteratur rig på intertekstuelle referencer, og ved at læse hans tekster i denne optik bliver udfordringen at spore det netværk af intertekster, som repræsenterer, hvad han selv læste, så og lod sig inspirere af. Så måske var det i kombinationen af de mange rejseindtryk, hans egen sygdom og læsninger i Dekameron, at kimen blev lagt til novellen »Pesten i Bergamo«.

»Hvorfor leve, naar vi dog skal dø?« spørger jeg'et i »Arabesk til en Haandtegnning...«. Døden blev et væsentligt tema i Jacobsens forfatterskab. I »Pesten i Bergamo« bearbejder han temaet ved skånselsløst at beskrive menneskers reaktioner, når nåden går tabt.

Den vanskelige død bliver da også hér os alle vedkommende som et fundamentalt livsvilkår, vi nødvendigvis må forholde os til.

Litteratur

Andersen, Jørn Erslev: J. P. Jacobsen. Lyrik og prosa. Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Borgen 1993.

Boccaccio, Giovanni. Dekameron. På dansk ved S. Prahl. Nyt nordisk Forlag 1939.

- Brandes, Edvard: Breve fra J. P. Jacobsen. Gyldendal 1925.
- Madsen, Carsten: Den fragmenterede betydning. J. P. Jacobsens Michelangelo-arabesk. in M. Barlyng: Spring. Tidsskrift for moderne dansk litteratur, nr. 13-98. 1998.
- Marnersdóttir, Malan: Intertekstualitet. In Leif Søndergaard (red.): Om litteratur. Metoder og perspektiver. Systime 2003.
- Nielsen, Frederik (red.): J. P. Jacobsen. Samlede værker. Rosenkilde og Bagger, 1973
- Ringgaard, Dan: Om Decamerons lethed: Forslag til en læsning af Boccaccio's Decameron. In (Pré) publications nr. 137. 1992

Noter

- 1 »Monomanie«, dateret til 1869; »Arabesk til en Haandtegnning af Michel Angelo«, dateret 1874; »En Arabesk« (Pan-arabesken), dateret til 1868
- 2 I øvrigt er der en vis usikkerhed om, hvad tegningen egentlig forestiller. Almindeligvis anføres Michelangelo som kunstneren til denne Kvindeprofil. Adjunkt Carsten Madsen antager i artiklen »Den fragmenterede betydning«, at det i virkeligheden er en ung mand og at tegningen er lavet af Tommaso de' Cavalieri. Denne usikkerhed om, hvad eller hvem tegningen egentlig forestiller, vil vi dog ikke forfølge yderligere hér. Jacobsen taler i hvert fald i digtet om ansigtet som et kvindeansigt. Han har ifølge Georg Brandes set tegningen i Ufficierne i Firenze
- 3 J. P. Jacobsen. Samlede Værker, bind 5 side 103
- 4 Edv. Brandes: »Breve fra J. P. Jacobsen«, forordet side XXVI
- 5 Jacobsen, J. P.: »Niels Lyhne«, her fra J. P. Jacobsen. Samlede Værker, bind 2 side 107.
- 6 Do. Bind 3 side 109.
- 7 Brev fra Capri til broderen William d. 23.5.1879 in J. P. Jacobsen. Samlede Værker bind 6 side 83.
- 8 Brev til forældrene d. 24.9.1873 in J. P. Jacobsen. Samlede Værker bind 5, side 103.
- 9 Malan Marnersdóttir i »Intertekstualitet«, side 153.
- 10 »Den gamle Vandpost« in Andersen, Jørn Erslev (red.): J. P. Jacobsen. Lyrik og prosa, side 189.
- 11 Således anført af f.eks. Carsten Madsen i »Den fragmenterede betydning. J. P. Jacobsens Michelangelo-arabesk«
- 12 Brevene er bl.a. at læse i J. P. Jacobsen. Samlede værker. Rosenkilde og Bagger
- 13 En bergamot er en frugt af bergamot-orangetræet, altså en dyrket form af orangefrugter. Bergamot kan tillige være navn for en pæresort.
- 14 I det følgende henvises til hhv. Boccaccio: »Dekameron«, på dansk ved S. Prah og J. P. Jacobsen »Pesten i Bergamo« in J. P. Jacobsen. Samlede værker, bind 3 side 97 ff.
- 15 Se evt. mere herom hos Dan Ringgaard: »Om Decamerons lethed«.

*Gudmund Hentze:
»Pesten i Bergamo«.
Olie på lærred,
188×89 cm.*

Ole Laursen

Gudmund Hentze (1875-1948)

Dansk kunstner med et bredt virksomhedsfelt indenfor maleri, design, grafik og illustrationskunst. Han har bl.a. lavet illustrationer til J. P. Jacobsens roman *Fru Marie Grubbe* og til en særudgave af novellen *Pesten i Bergamo*. I sit kunstneriske arbejde var Hentze inspireret af den engelske gruppe af malere, som kaldte sig Prærafaelitterne (1848-53). Det forhold at den industrielle revolution var i færd med at fortrænge det gode håndværk, så de som en krise, der ville gennemsyre og degenerere hele samfundet. Deres kunst var litterær og deres emner historiske og religiøse. Deres kunstsyn var udpræget æstetisk og bagudskuende, og de lagde vægt på det åndelige og moralske aspekt i kunsten.

Denne kunstopfattelse, som Hentze delte sammen med andre kunstnere som f.eks. Agnes og Harald Slott-Møller, og som i begyndelsen af 1900-tallet også kom til udtryk i litteraturen primært gennem Johannes Jørgensen og tidsskriftet *Tårnet*, blev kaldt symbolisme. I modsætning hertil stod kunstnere som Johannes Larsen, Peter Hansen og Fritz Syberg, der inspireret af den franske impressionisme dyrkede det naturalistiske og realistiske syn på naturen og virkeligheden. Det skarpe skel mellem de to retninger gav sig udslag i en heftig debat, som handlede om udstillingsvilkår, kunst- og virkelighedssyn mm.

Den idealistiske og åndelige dimension i Hentzes virke førte ham i 30'erne tæt på den nazistiske ideologi, og i 1940 meldte han sig ind i nazistpartiet DNSAP. Her var han en aktiv medarbejder ved udgivelsen af forskellige nazistiske skrifter. Efter krigen undgik han dog at blive retsforfulgt, men udstillingsmæssigt blev han tiet ihjel.

I billedets forgrund står en rygvendt mandsperson. Det er formodentlig digteren. Han støtter sig med sin venstre hånd til et træ. Li-

gesom de andre vækster i billedet er træet en padderokke, en plante der har vokset på jorden i 250 mill. år. I billedmæssig sammenhæng er padderokken et symbol på evigheden. Med højre hånd skærmer han sig imod synet af den åbne grav.

Det er vinter, og vandet mellem de mange trædesten er frosset til. På mandens frakke kan man se, at der blæser en kold vind. I billedets baggrund ses en middelalderby, der rager op foran en natmørk himmel. Ved nærmere eftersyn anes der i himlen en svag figuration, som kunne være et skelet, knokkelmanden, der så spejler den døde i graven.

Billedet er ikke en illustration til J. P. Jacobsens novelle af samme navn, men en nedtonet og redelig tolkning af digterens ord. Billedet er symbolsk og er med sin dæmpede farveholdning og omhyggelige formskildring et sindbillede på dødens evige nærvær.

Mærkedage i J. P. Jacobsen Selskabet

Billedet med dronningen er taget af Peter Mørk. De øvrige af Ib Nord Nielsen.

I anledning af J. P. Jacobsen Selskabets 50 års jubilæum d. 16. juni 2008 blev der nedlagt blomster ved Jacobsens grav af Thisted's borgmester Erik Hove Olesen.

Marie Grubbe var temaet for et seminar, der blev afholdt på Skærum Mølle 5.-7. september 2008 i samarbejde med Blicherselskabet. Vedrørende planlægningen var det fra vores side Else Bisgaard, der havde hånd om Marie Grubbe.

Jørn Erslev Andersen på talerstolen i Skærum Mølle, hvor han holdt et spændende foredrag om romanen Fru Marie Grubbe.

I forbindelse med seminaret om Marie Grubbe var der om lørdagen ekskursion til Tjele, hvor ejeren Hans Helmuth von Lüttichau viste rundt og fortalte meget levende.

Dronning Margrethe besøgte J. P. Jacobsens mindestue på Thisted Museum d. 7. september 2009.

200-året for Darwins fødsel blev markeret i Thisted med et seminar d. 22. august 2009 om Charles Darwin og J. P. Jacobsen. Under ledelse af lektor Carsten Humlum sluttede vi med en naturvandring i Næstrup, hvor Jacobsen udtog prøver til sin afhandling om ferskvandsalger.

J. P. Jacobsen Selskabet

J. P. Jacobsen Selskabet blev stiftet i 1958 for at redde digterens fødehjem i Thisted fra nedrivning. Huset blev året efter restaureret og rummer i dag Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. J. P. Jacobsen Selskabets formål er at medvirke til at bevare og fremme interessen for J. P. Jacobsens litteratur og liv, samt værne om Jacobsen-minder.

Gennem årene har selskabet bidraget til at udgive publikationer om Jacobsen, arrangere foredrag, studiekredse og koncerter. Senest samarbejder selskabet med Afdeling for Litteraturhistorie ved Aarhus Universitet om oprettelse og drift af en hjemmeside om Jacobsens forfatterskab, samt udgivelse af en ny skriftserie, »Jacobseniana. Skrifter fra J. P. Jacobsen Selskabet«. Skriftserien udsendes gratis til selskabets medlemmer.

J. P. Jacobsen Selskabet har fysisk hjemsted på Museet for Thy og Vester Hanherred, Jernbanegade i Thisted. Museet og Selskabet har et tæt og godt samarbejde. Museet rummer en mindestue for Jacobsen og formidler på fornem vis viden om hans liv og baggrund.

J. P. Jacobsen Selskabet afholder hvert år generalforsamling på forfatterens fødselsdag, d. 7. april, og i tilknytning hertil holdes et offentligt foredrag. Et medlemskab koster 100 kr. om året.

Indmeldelse i Selskabet kan ske ved henvendelse til **Thisted Museum tlf. 9792 0577** (mandag-fredag kl. 8-16). Eller pr. e-mail til thistedmuseum@mail.tele.dk

J. P. Jacobsen Selskabets 7 bestyrelsesmedlemmer er følgende:

Svend Sørensen (formand), museumspædagog,
tlf. 9792 0577, e-mail: svend@thistedmuseum.dk

Jytte Nielsen, museumsleder,
tlf. 9792 0577, e-mail: jytte@thistedmuseum.dk

Knud Sørensen, forfatter,
tlf. 9772 5085, e-mail: knudsoerensen@dlgpost.dk

Jørgen Miltersen, tidl. redaktør,
tlf. 9798 1585, e-mail: miltved@mail.dk

Poul Bangsgaard, højskoleforstander, forfatter, foredragsholder,
tlf. 8635 0050, e-mail: bangsgaard@pc.dk

Jørn Erslev Andersen, lektor, lic.phil.
tlf. 2258 1502, e-mail: litjea@hum.au.dk

Else Bisgaard, lektor,
tlf. 9793 1120, e-mail: else.bisgaard@vuchthy-mors.dk